

իւր հարսից մի աւելորդ համբոյք քաղելու փորձը՝ գիշազնուհին բռնցքի հարկածով արինում է նորա երեսը. Դասիթ բարկացած խնդրում է Սատրծոց գետքը տալ նորան իւր անպատճեան վրեժը առնելու. Արթնելով հետեւեալ առաւօն՝ նա տեմում է Խանդրովի քաղաքը նորա հօր թշնամիներով պատահ. իրեւ փեսայ, կուր նա պէտք է գնայ: Արդէն երեք օր է, որ Դասիթ չկայ, խանդութ, չամրերելով, տղամարդի զգեստ է հագնում, զնավառում եւ գնում Դասիթի դիմու որոնելու. պատահելով նորան Ճանապարհին, արքայա դուստրը նորան չի ճանաչում եւ կուր բռնուում. Հերոսը նորան երիվարից գետին է գլրուում, չորում կրծքի վերայ եւ պատրաստ է արդէն մահացու հարւածը իիցցնել, երբ մի զցդ սիւտակ ժեմերը, դուրս են պրնուում, եւ Դասիթ ճանաչուում է իւր հարսին:

Դասիթ կոնջ տանում է Ասաուն. Հմեշիկ Սուլթանը (Ճանապարհը նորա երկիրի միջով էր անցնուում), տեսնելով նորան պատուհանից, կշտամբում է նորա աւաճանութեան համար եւ մենապարտեան Հրաւելը. Դասիթ ընդունուում է Հրաւելը եւ երգուում իւր խաչ պատրազդվ վերադառնալ եօթ օրից յետ:

Քայց անցնուում են եօթը տարի, եւ երդամն մասին մուացուում է:

(Ըստ Հայութիւնի:

Բ. ԽԱՎԱԹԽԱՆՑ

ԼԵԶՈՒ ԿՐԻՆԱԿԱՆ

ՄՐԾՐԿԻՐԻ ԳԵՐԵՇՈՒՇՈՒՐՈՒՄ ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՊՐԴ

Հայնական Ուսումնասիրութիւն:

(Ըստ Հայութիւնի:

§ V. Բաղադրեալ Համար:

206. Արարկիրի բարբառին մէջ մոլոր բաղադրեալ բառերն — Հանմատասար քիչ — միայն երկու ատրըներէ բաղացած են, պահին երկու բառերէ: Ջարմանալի պիտի լինէր եթէ երկուքն աւելի բառերով յօրինուած բարդ բառերու հանդիպէնք, որովհետեւ ժողովուրդն մասնաւոր հակում մը ունի ամէն բան պարզագոյն վիճակի մը վերածելու, ուստի երեք տարրներէ բաղազրութիւն մը իրեն բոլորովին խորթ եւ անտանելի պիտի լինէր:

207. Երեք տեսակ բաղադրութեանց կը հանդիպէնք բարբառին մէջ՝ երկու գյական իրարու հետ միացած, գյական մ'ածականի մը հետ, եւ գյական մը բայի հետ: Տեսնենք ասոնց բաղադրութեան կերպը:

Ա. ԵՐԿՈՒ ԳՈՅՑԱԿԱՆ ԻՐԱՐՈՒ ՀԵՏ:

208. Երբ երկու գյականներ իրարու հետ կը միանան բաղադրեալ բառ մը յօրինելու, կամ երկու բառերն իրարու քով կը զրուին առանց մէկը միւսին վրայ առաւելութիւն մ'ունինալու եւ կամ մէկը միւսին հետ յարաբերութիւն մը կ'ունենայ:

1. Երկու բառերն իրարու քով զուած:

209. Այս կարգի բարդ բառերու մէջ երկու բառերն, իբր երկու օտարականներ իրարու քով կը զրուին, առանց ո եւ է կապի եւ առանց իրարու վրայ ազգեցութիւն մը ունենալու օր:

հայկենաց = հայկեն եւ հոռ, տեսակ մը կերակոր հաւկեռով եւ ըսով.

* իունիտ = իուն եւ երտու, պնակը կրակն զատելու գործիք մը.

տագուր = տու եւ գուր, գագաղ կրելու վայս.

տամանիք = տամ եւ վնի, իրտուիլակ.

շոնչուոտ = շոնչ եւ գոտի, ծիածան եւն:

210. Այս կարգին պատկանող կան ուրիշ բառեր որոնք սակայն, ու շաղկապով կը միանան. օր.

առանուուր = առ-առ-առուր, ոհուուռու = աշ-աշ-գող, լուուուուր = թուք-ու-մուր, ունիուուր = տակն-ու-վոա, զ-ըն-բուուր = ջարդ-ու-փուրթ, զ-ըն-բուուր = ջարդ-ու-փշոր եւն:

2. Երկու յարաբերական բառեր:

211. Երբ երկու գյական իրարու քով կը զրուին եւ իրենց մէջ ո եւ է յարաբերութիւն կայ, այս պարագային կամ երկու բառերն պարզակէն իրարու քով կը զրուին եւ կամ երկուքն մին կը հոլովակ բարդութեան ժամանակ:

ա. Պարզ մոււթիւն:

212. Պարզ միւռթեան մէջ յարաբերող տարրը միւռ յետադաս կը լինի. օր.

անըշտ = աներոջ ձագ, երեւին = երիցու կին, բուշտիւր = գողու աղբեւր, երեւմը = երկրի մայր? հ-լիլի = հաւու կիթ,

Խուսիկուր = կոթի եղայր, խմանիկ = կոթի աղբիւր, հոսուսիկուր = հարսի եղայր, հողման = հողի լոթ, տիմուռ = տահուռ տուն, լուգուր = շըսի հօզ, սիորիւռ = միարդի կուտ, տեռլուր = սիորդի լուր եւն:

Թ. Մոկուքին մին նոլոված:

213. Այս ձեւիս մէջ զերտարերոցն անփոփո մալով, ընդունող կամ յատկացցցիւց սեռական հորով կ'ոտնեն. օր.

Էլույուսի (էլ, էլու), շակեւս (շակ, շակ), գանգեւ (մակ, միկ), երշում (= մշշում, մշր, մշրի), միշտն (միշտի, միշտի), ժայուսու (օճ, օճու), եւն:

Թ. ԱՌԱԿԱՆԸ ԳՈՅԱԿԱՆԻ ՀԵՏ:

214. Երբ դյական մը եւ ածական մը իրարու հետ միանան բարդ բառ մը յօրինելու, ածականը միշտ ուսուց կ'անցնի եւ երկուք միայն առեցուց նշանակող բառեր կը յօրինեն. օր.

Բուրայուս՝ թօքախտաւոր, բոյցերև՝ անու, շադր, բոյցեր՝ գլուխը բաց, նամի՞ համա միս, միուղի՞ թթու, նիւռու՝ թթուաւուզ, ծալու՝ աչքըծակ, բան շախած, ծախուշ՝ կարի տիսակ մը, հույր՝ հաւա փորսթիւն, ուժուրիւն՝ պղպղ, ուժուր՝ երեսը սեւ, ամնթալից, ուժոււ՞ սեւաչք, եւն:

215. Կան սրիշ բարդ բառեր որոց մէջ ածական եւ դյական պարզապես իրարու բով դրուելով հասարակ դյականներ կը կազմեն. օր.

որդուշ՝ = արդար + եղ, վաղու = մծ + պահք, ուննուուզ = մոթ + լցու, շրջուման = շար + Յուլիանոս, եւն:

Թ. ԳՈՅԱԿԱՆԸ ԲԱՑԻ ՀԵՏ:

216. Երբ դյական մը եւ բայի արմատ մը իրարու հետ միանան բարդ բառ մը յօրինելու համար, բայց՝ դյականէն կամ առաջ կ'անցնի եւ կամ անոր յետադաս կը լինի. բայց երկու պարտապայիսրու մէջ ալ միշտ առեցու կամ եղած կը ցուցնեն:

Թ. Բայց գյականէն առաջ:

217. Այս կարգի բառեր են՝

Բոշշու = բացած աչք, բոյցեր = բաց գլուխ, լուտու = լուիլու փայտ, լուտոր = լոլիլու քար, ինուստրէս = ինգացող երես, ինուլուն = իննալու տուն, ինիուր = նղած կոոր եղած եւն:

2. Բայց գյականէն յետադաս:

218. Սոյն ձեւին պատկենող բառերն են՝ ունինիսի = արեսան մէջ թաթափառած, ունուուսի = աչքը կապած, բանուշ = բցնիչ սեղը բռնող ձռ, բոնիփսի = գոտիի ծառուանքը, ներխու (ածական եւ բայ) = կես եփած, իւնու = կուրծըը բռնող, հուտու = հաւա մի ակրը դոր բաշելով կը կոարէն զԱՅ բռնելու համար (parier). Արտուրի = ըստ Փայտանող՝ նետոց որսկաղ գործիք մը, ուջուր = քափն կրող, օնուշու = շարուած ակրներն ողնաշարի:

ԳԼԱԽԻ ԵՐԿՐՈՐԴ

Անուն

§ I. ՅՈՒԴՆԱԽԵՐԴ ՖԱՆՆԻՆՆԵՐ:

219. Խաչետ արդի հայերէնի գրեթե բոլոր բարբառները՝ Աբարկիրի գաւառաբարբառուն ալ, եղանի բառ մը յօրինականացնելու համար, ընդհանրապէս կը գործածէ Եւր կամ Նիկ մասնիկները, որոնց առաջնին՝ միավանկ բառերուն խէկ երկրորդը՝ բազմավանկներուն համար կը գործածուի. օր. թի, թի+եր, շուն, շուն+եր, տոն, տոն+եր, ե.ն. յընկած (ականջ), յընկած+նէր, կալածի, (խօսակցութիւն), կալածի+նէր, հեղարմացորէն (եգիպտացորեն), հեղարմացորէն+նէր, եւն:

220. Բարբառիս մէջ գարձեալ Եւր յօրինակերս մասնիկը կը ստանան, հայերէնի այն բառերը որոնք թէզէս միավանկ են եւ իրը այդ ընդունածած, բայց բառավերինը բաղաձանի խումբ մը ունենալով, խիստէս մէկ ու կես վանկէ բաղկացած են եւ այդ կես վանկին մէջ զօրսթեամբ զգացուած ձայնաւոր մ'ունին. օր. արդի հայ. Եւու եւ հին հայ. Եւու (կարգած՝ Եւույ + եւ ձեռյօն) Աբար. բարբառով՝ յօրտ, յգ. ձառաւ+նէր փիս. ձառոք+եր ի. հարս, հարսն (հայո՞ եւ հարյօն) հարս+նէր, ծառ ծառն (ծայո՞ն) ծառ+նէր. եւն:

221. Ուրեմն հին հայերէնի բոլոր՝ բազմայն մը + ն վերջաւորով միավանկ բառերը — որոնք այդ սնդականը կորցրեր են արդի հայերէնի մէջ — բարբառիս մէջ — Եւր յօրինակերը կը ստանան:

Թէ Եւր եւ թէ Եւր կը հոլովախն հետեւեալ կերպով՝

ուղ. հայց. -եր կամ -նէր, սեռ. արկ. -երս կամ -նէրս, բացառ. -երէ կամ -նէրէ, գործ. -երօտ կամ -նէրօտ:

222. Աերօիշեալ ընդհանրական ձեւին մէկ որիշ զանազանոթիւնն է, բարբառի մէջ գործածուած - վէներ յոզնակերտ մասնիկը, որ կը գործածուի գիտուորաբար, մարմոց զցո անգամներուն համար եւ որ կը հոլովուի - եւ կամ - ներ ի նման. այսպէս՝

Աւշ. Հայց. - վէներ, սեռ. ար. - վէներու, բաց. ար. - վէներէ: գործ. ար. - վէներու:

223. - եւ եւ - ներ բարբառիս մէջ մատցած են Ժ. — ԺԱ. գարերու . . . , եւ - ոյ հոլովակերտաներն: Գալով - վէներ ձեւին, որ կը ներկայացընէ - ոչ-վէներ = ոչ + վէներ = չ (= ո.) + վէներ, կը բանուէր նյաղուս միջն դարերու հայերէնի մէջ - ոչ ձեւով միջն, որուն զրայ, բարբառիս մէջ՝ աւելցուեր է - ներ յոզնակերտն ալ:

224. Ազգականութեան վերաբերող ըստ-աերը բոլըրովն Խարքեր մասնիկ մ' ունին յօդնակի համար. որ է - որդ. ինչպէս՝ ազըր-որդ, ինկ+ որդ, եւն:

225. Աւրիշներ՝ ընդհանրակը՝ ինչպէս եւ մարմոց անգամները - վէսիտ մասնիկը կ' առնուն. օր. բք+ ւըսիտ, ալր+ ւըսիտ, մաս+ ւըսիտ, ձեռ+ ւըսիտ:

թէ - որդ եւ թէ - վըսիտ կը հոլովուին հետեւեալ կերպով՝

Աւշ. Հայց. - որդ կամ - վըսիտ, սեռ. ար. - որ կամ - վըսիտ, բաց. - որոց կամ - վըսիտ, գործ. - որոց կամ որոցն կամ - վըսիտ:

226. թէ - որդ եւ թէ - վըսիտ հին Հայերէն մասցած են, - որէ չին հայերէն - որէ մասնիկն է (ինչպէս մասնիկ, մասնիկ) որուն զրայ աւելցու է - + յօդնակերտն ալ: Իսկ - վըսիտ + ի (= ոմի+ալք) և (= ոմի) մասնիկը՝ արգէն ըստեցաւ թէ միշնագարեան է, ուր միշն կը գործածին զ. օրինակ՝ քարիչուի ձեւը:

Իրբու ծագում հաւանական կը թուի թէ - որդ ինչպէս եւ - վըսիտ առաջ եկած է նախնին Յաճախական - որ մասնիկն: ինչպէս՝ ծակ, ծակ+ որ, ակը, ակը+ որ, փոր, փոր+ որ, եւն. որուն վրայ յետոյ աւելցու է - ի ասաբը՝ իրը ուրիշ մասնիկ մը, ինչպէս՝ փոր+ որ + ի, ծակ+ որ + ի, եւն. եւ վերջապէս - ընդհանրական յօդնակերտ տառը կամ մասնիկը աւելցու է - ինչպէս ուրիշ շատ պարագաներու մէջ - այդ արգէն յօդնակի ձեւին զրայ:

227. Սի քանի բառերու մէջ իրը յօդնակերտ մասնիկ ընդունուած է - սունտ մասնիկը. ինչպէս՝ անց, անց + սունտ, կոտր, կոտր + սունտ, եւն. եւ կը հոլովուի՝

Աւշ. Հայց. եղ. - սունտ, Ցոդ. - սունտնէր, սեռ. ար. եղ. - սունտնէր, Ցոդ. - սունտնէրու, բաց. եղ. - սունտնէր, Ցոդ. - սունտնէրէ, գործ. եղ. - սունտնէր, Ցոդ. - սունտնէրու:

228. Այս յօդնակերտիս եղակին եղաստիճաններն են իսկ յօդնակին շորս աստիճանները յօդնակի մը կը ներկայացնէ: Յիշաւիք լուծերով հետեւեալ ապրները երեւան կուգան. - սունտ = - ոմի + սունտ + ի. իսկ - սունտնէր = - սունտ + ոմի + սունտ: Այս ապրներէն - անի, - ներ եւ - + արդէն ծանօթ են իսկ - ան յօդնակերտն որ իրանական ժառանգութիւն մ' է արդէն շատ զարգուց մոտած էր մեր լիզուն մէջ. ինչպէս իշ + ոն = էշեր, ձի + ոն = ձիեր եւն:

Ցոդնակերտներու այս հատուածը վերջացնելէ առաջ ըստնիք որ հին լիզունիք սովորական յօդնակերտ + առաը երթեան կը զատահի Ապրներիք բարբառիս մէջ, մանաւանդ - եւ - է վերջաւորող բառերու մէջ. օր. աղս, աղստ, գեղացի, գեղացիի, եւն:

Այս ալ կը հոլովուի՝ - ոյ, - ոյնէ, - ոյմիք: (Ըստաւանիչի)

ՄԵԼԻՔ Ռ. ԴԱՐԱԹԻ-ԲՈՎ

ՊՐԱԿԱՆ

ԱՐԵՒՏՈՒՆԻՐ ԳԻՒԳ

Անդիւն բնույթին բարեկանութ:

(Pope's Essay on Criticism.)

(Ըստաւանիչի + կրտ.)

Գ.

Քննատէր քէ սկզբանած բազութուութունն վերի կանաները: 1. Միւսուրութիւն (candour): - չսմարտութիւն: - Բոշիւթիւննալ: - Աւշւծութիւն: եւ կարծիքի Ավարութիւն: - 2. Երբ հորի է կարծիք Հայութիւն: - Անուրու բանաստեղիք եւ անբարեր Քննատէրիք մը նկարագրիք: Անուրու բանաստեղիք է նկարագրիք: - Քննատէրութիւն պարունիւնն եւ առնելուած Քննատէրներուն նկարագրիքները. Արխանտէլ. Արատին, Դիմունեսին, պետրունին, Կովինսիկինան, Լուգիննա: - Քննատէրներն եւ Ակրածնումիք: Երազննա, Վիկա, Պուսլո, Լորա Խոսքումնն, եւն: Եղակացութիւնն:

Սորմէ ուրիշն, թէ ինչպիսի բարյական յատկութիւններ պարտին ցացընել Քննատէրները. սորմչեակն միջն դիտանլը՝ իւս - Գտառուորի գործ է: Բաւական չէ ծաշակի, գտառուորիթեան եւ